

kulmasta (esim. *Nicos Poulantzas*) tai puhtaasti aatehistoriallisesti. Tähän ryhmään voitaneen lukea myös eksegeettinen *Marxin, Engelsin, Leninin* (ja *Trotskin*, lahkokunnasta riippuen) teosten sekä puoluepäätösten tulkintakirjallisuus, jossa myös kysymystä siirtymävaiheesta käsitellään. Tämän kirjallisuuden tieteellinen arvo on tietysti vähintäänkin kyseenalainen.

Toisen ryhmän muodostavat teokset, joissa pyritään selvittämään, miten taloudelliset mekanismit pelaavat siirtymävaiheessa ja millainen talouspolitiikka edistää niitä poliittisia päämääriä, jotka valtaan nousut sosialistinen hallitus on asettanut. Tämän lähestymistavan klassikko on *Jevgeni Preobrazenski*, joka 1926 julkaisi pääteoksensa »Novaia Ekonomika». Siinä Preobrazenski tarkastelee kuinka sosialistista kehitystä teollistamista jne. voidaan edistää nuoren neuvostovaltion oloissa ja hän suosittelee toisaalta tiukkaa talouspolitiikkaa, jossa palkat ja hinnat pidetään tiukasti kurissa eikä esim. palkkojen anneta nousta tuottavuuden kasvua nopeammin ja toisaalta talonpoikaiston »riistämistä» eli pääomien siirtämistä yksityiseltä maataloussektorilta teollisuuden luomiseen ja yleensäkin yksityisen sektorin ankaraa verottamista tässä tarkoituksessa.

Nyt käsillä oleva teos jatkaa Preobrazenskin perinnettä. Se on vertaileva tutkimus kolmesta siirtymävaiheen yhteiskunnasta, Neuvostoliitosta 1917—1925, Tšekkoslovakiasta 1945—1948 ja Chilestä 1970—1973, ennen kaikkea niiden finanssipolitiikasta. Griffith-Jonesilla on erinomaiset taustalähtökohdat: hän työskenteli itse osastopäällikkönä Chilen valtionpankissa *Allenden* aikana ja toisaalta hän hallitsee tsekin kielen, mikä on tehnyt mahdolliseksi primääriaineiston käyttämisen myös Tšekkoslovakian osalta. Kirjoittajan tarkoitus on löytää yleisiä opetuksia tutkimistaan siirtymävaiheista, jotta tulevissa siirtymävaiheissa voitaisiin välttää ennen muuta Chilessä tehdyt virheet. Griffith-Jones pitää tällaista siirtymistä toivottavana, mutta tämä on itse tutkimuksen kannalta sivuseikka. Kysymystä siirtymävaiheen finanssipolitiikasta voi tutkia täysin riippumatta siitä miten suhtautuu sosialismiin siirtymisen toivottavuuteen.

FINANSSIT SOCIALISMIIN SIIRRYTTÄESSÄ

STEPHANY GRIFFITH-JONES: *The Role of Finance in the Transition to Socialism*. Allanheld, Osmun Publishers, Totowa, New Jersey 1981.

Marxilaiset, siirtymävaihetta sosialismiin käsittelevät teokset voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Yhden ryhmän muodostavat tällöin teokset, jotka lähestyvät kysymystä täysin abstraktisti, empiriaa sivuamattakaan, esim. valtioteoreettisesta näkö-

Griffith-Jones pitäytyy tarkasteluissaan ainoastaan siirtymävaiheen alkujaksoon, jolloin usein vielä käydään taistelua poliittisesta vallasta. Tämä tekee tutkimuksesta hyvin kiinteän, mutta samalla jotenkin perspektiivittömän eikä tekijä käsittele sellaisia ydinkysymyksiä kuin miten välttää äärimmilleen viety sentralismi, repressio, ym. vallankumousprosessissa. Kuitenkin hän näyttää lukeutuvan niihin marxilaisiin, jotka suhtautuvat kriittisesti itäeurooppalaiseen malliin; Griffith-Jones käyttää niistä toisinaan termiä valtiososialismi. Chilessä hän arvostaa pyrkimystä toteuttaa sosialismi pluralismin oloissa.

Kaiken lähtökohtana on havainto, jonka mukaan vasemmistolaiset poliitikot ja jopa talousmiehetkin allarvioivat finanssien merkitystä siirtymävaiheessa. Valtaan päästyään he menettävät todellisuudentajunsa ja uskovat, että kaikki voidaan saavuttaa kertaheitolla, nostaa palkkoja, luoda uusia sosiaalisia palveluksia, rakentaa asuntoja, kouluja ja sairaaloja jne. Uskotaan, että nopeat rakenteelliset uudistukset, ennen muuta kansallistamiset nopeasti ratkaisevat kaikki talousongelmat. Griffith-Jones siteeraa erästä tsekkoslovakialaista suunnittelu-toimiston edustajaa, joka 1946 totesi, että »kansandemokratiassa, koska se on suunnitelmatalous, ei voi olla lainkaan inflaatiota, elleivät viranomaiset halua sitä» (s. 86—87). Edelleen hän siteeraa Chilen kansanrintaman ohjelmaa, jossa luvattiin valvoa hintojen nousua ja heti lopettaa inflaatio luotavan uuden taloudellisen rakenteen avulla. Kuitenkaan rakenteelliset reformit eivät välittömästi ratkaise ongelmia, kuten inflaatiota ja kauppataseen vajausta, vaan ovat päinvastoin omiaan kärjistämään niitä. Siksi juuri tarvitaan voimakasta ja realistista finanssipolitiikkaa.

Siirtymävaiheen alussa on julkisen sektorin rinnalla vielä laaja yksityinen sektori ja myös valtion sektori toimii pääasias- sa markkinatalouden periaatteitten mukaan. Finanssipolitiikkaa tarvitaan näiden keskinäissuhteitten säätelyyn, esim. sen estämiseen, että muodostuu tilanne, jossa pääomia siirtyy julkiselta yksityiselle sektorille, kuten Chilessä tapahtui. Jotta tämä kontrolli olisi tehokasta, on rahan arvon pysyttävä

verrattain vakaana, sillä muutoin rahasta tulee laskentayksiköksi sopimaton. Inflaation hallitsematon laukkaaminen on estettävä eikä yleensäkään saa elää yli varojen. Palkankorotuksissa on oltava pidättyväinen.

Toinen merkittävä alue, jossa finanssipolitiikalla on siirtymävaiheessa oleellinen merkitys, on ulkomaankauppa. Ongelmina ovat kapitalististen maiden mahdolliset painostustoimet ja kotimaisen pääoman maastapako. Näiden takia vaaditaan politiikkaa, joka pitää pääomaa »reservissä» ulkomaankaupassa; on estettävä tilanne, jossa vienti laskee, mutta tuonti päinvastoin nopeasti kasvaa. Näin on vaarassa tapahtua, jos kansalaisten ostovoimaa yht'äkkiä voimakkaasti lisätään. Tie vaihtotaseen heikkenemiseen on valmis, maa joutuu ulkomaisten pankkien armoille ja hyväksymään ehtoja, jotka ovat ristiriidassa sosialististen päämäärien kanssa. Mieleen tulee näitä arvioita lukiessa Jamaikan tapaus.

Tilasyistä sivuutan tässä Neuvostoliiton ja Tsekkoslovakian siirtymävaiheitten analyysin ja keskityn selostamaan Griffith-Jonesin analyysiä Chilen kansanrintaman epäonnistumisen syistä. Maan taloushan joutui Allenden kaudella tunnetusti sekasortoon, mikä antoi aiheen sotilasvallankaappaukselle. Griffith-Jonesin mukaan sekasorto (mutta ei tietysti välttämättä kaappaus) olisi voitu estää noudattamalla toisenlaista finanssipolitiikkaa ja silti toteuttaa kansanrintaman poliittinen ohjelma eli aloittaa siirtyminen sosialismiin.

Chilen talousvaikeuksien perussy on inflaation riistäytyminen hallinnasta. Se vuorostaan johtui siitä, että palkankorotukset sekä yksityisellä että varsinkin julkisella sektorilla ylittivät esim. hallituksen ja ayliikkeen sopimusten asettamat rajat. Griffith-Jones selvittää tämän chileläisten ayjohtajien perinteellisellä ekonomismilla, joka merkitsee taloudellisissa vaatimuksissa maksimalismia. Allenden voiton jälkeen kristillisdemokraattiset liitot pyrkivät hankkimaan kansansuosiota tällaisilla vaatimuksilla, mutta myös kansanrintaman eri puolueitten välinen kilpailu teki mahdottomaksi sen, että kukaan ay-johtaja olisi esiintynyt palkkavaatimusten rajoittamisen puolesta. Griffith-Jonesin mielestä hallituksen

olisi edes tullut yrittää vaikuttaa ay-liik- keeseen ja työläisiin vaatimusten rajoitta- miseksi. Tällaisia yrityksiä hallitus teki vasta 1972, liian myöhään, sillä tilanne oli jo riistäytynyt hallinnasta. Toiseksi olisi ollut mahdollista antaa hintojen nousta ni- mellispalkkoja vastaavasti ja siten ehkäistä reaali-palkkojen nousu. Kirjoittaja kysyy miksi hallitus ei tehnyt sitä. Tähän kysy- mykseen hän ei edes etsi vastausta, jonka kuitenkin luulisi olevan yksinkertainen: siinä tapauksessa ay-johtajat olisivat vaatineet lisää korotuksia ja hintasäännöstelyä.

Orgelman ydin näyttää olleen siinä, että sen paremmin ay-johtajat kuin poliittiset- kaan johtajat eivät ymmärtäneet inflaa- tion vakavia seuraamuksia tai edes sitä, että palkkojen nopea nostaminen johtaa inflaatioon. Joukkojen kulutustaso kyllä nousi väliaikaisesti, mistä oli hallitukselle suos- tuisat poliittiset seuraamukset elokuun 1971 kunnallisvaaleissa, joissa kansanrintama sai yli 50 % äänistä, (Allendea valittaessa 1970 se sai vain 36,4 %). Mutta sitten inflaatio johti siihen, että Chilen valuutta menetti arvoaan ulkomaiseen valuuttaan nähden ja seurauksena olivat pimeät valuuttamarkki- nat. Vuoden 1972 aikana hallitus tuli yhä kyvyttömämmäksi ylläpitämään hintasään- nöstelyä ja mustan pörssin kauppa yleistyi. Kulutustavaroista tuli ennen näkemätön pula. Jonot kauppojen edustalla kasvoivat, kaikenlainen spekulatio ja korruptio re- hotti. Tämä taas johti siihen, että kauppiat ja kuorma-autoilijat kääntyivät hallitusta vastaan, mikä edelleen lisäsi vaikeuksia. Tässä tilanteessa olisi ratkaisu ollut vain tehokas säännöstely, mutta sen tehokkaaseen toteuttamiseen hallituksella ei ollut riittävää hallinnollista henkilökuntaa.

Hallituksen olisi myös ollut pystyttävä lisäämään valtion tuloja verotusta kiristä- mällä. Tämä olisi ollut vaikeaa, koska op- positio oli enemmistönä parlamentissa. Kui- tenkaan hallitus ei tehnyt tähän tarkoitta- via kunnan esityksiäkään vuonna 1971. Griffith-Jones ottaa vertauskohdaksi Tsek- koslovakian, jossa kommunistit esittivät ns. miljonääriveron säätämistä ja tekivät tästä kysymyksestä taistelukysymyksen, menes- tyksellisesti. Toinen vakava virhe oli suh- tautuminen kansallistettujen yritysten toi-

mintaan. Kirjoittaja huomauttaa pidetyn lä- hes häpeällisenä sitä, että ne tuottaisivat voittoa! Kansallistamisen eräs olennainen tarkoitus tulisi olla monopolivoittojen saa- minen julkiselle sektorille yksityisen sekto- rin sijasta. Tämän sijasta kävi juuri päin- vastoin: kun palkat pidettiin korkealla ja hinnat matalalla, oli tuotettu lisäarvo pieni ja sitäkin siirrettiin alhaisten hintojen takia yksityiselle sektorille. Meneteltiin siis juuri päinvastain kuin Preobrazenski teoksessaan opettaa. Välittömimmän hyödyn tästä poli- tiikasta saivat pienet ja keski-suuret yrittä- jät. Kansanrintamassa eläteltiin toiveita siit- tä, että näin toteutettavat myönnytykset pikkuporvaristolle olisivat pitäneet sen lo- jaalina hallitukselle. Griffith-Jonesin mu- kaan kävi juuri päinvastoin. Tulonsiirrot pikkuporvaristolle vain lisäsivät taloudel- lista tasapainottomuutta ja kielteisiä seik- koja, kuten mustan pörssin kauppaa.

Toinen seuraus tulonsiirrosta pikkuporva- ristolle oli investointien pysähtyminen. Yk- sityisomistajat eivät investoineet, koska he pelkäsivät kansanrintaman ohjelmaa. Val- tion olisi pitänyt suorittaa investoinnit, mutta sillä ei ollut pääomia. Näin investoin- tiaste putosi alle 1960-luvun tason ehkäis- ten potentiaalisen kasvun tulevaisuudessa.

Griffith-Jones sivuuttaa verraten vähällä huomiolla vaihtotaseongelman ja sen, että kansanrintamahallituksen asemaa heikensi- vät myös kuparin maailmanmarkkinahinnan voimakas aleneminen 1970-luvun alussa. Yleensäkin Chilen vientituotteiden hinnat alenivat ja tuontituotteiden hinnat nousivat. Tässä jää kaipaamaan erityisesti selvitystä siitä, mikä suhde taloudellisen sekasorron syntymisessä oli yhtäältä Chilen hallituk- sesta riippumattomilla ulkoisilla tekijöillä, mukaanlukien näihin USA:n painostustoi- met, ja toisaalta hallituksen finanssipoli- tiikalla.

Loppusanoissaan Griffith-Jones käsittelee lyhyesti Nigaraguan sandinistihallituksen finanssipoliittikkaa. Siinä hän näkee myös teisiä piirteitä. Hallituksen talousohjelmassa tähdennetään välttämättömyyttä pitää ta- lous tasapainossa, sen järkkyminen olisi paitsi este talouden elpymiselle, myös itse siirtymiselle sosialismiin.

Dudley Seersin kirjaan kirjoittamassa esi-

puheessa kehoitetaan teosta levittämään niille, joista saattaa tulla ministereitä, siis ministereitä siirtymävaiheen hallitukseen. Suomessa ei teoksella taida lähitulevaisuudessa olla käyttöä.

Jukka Paastela